

Ortaokul Öğretmenlerinin Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerlerin Önem Sırasına ve Eğitimine İlişkin Görüşleri

Tuğba KILCAN¹

Öz

Değerler, bireyler tarafından sergilenen davranışlar hakkında bir yargıya ulaşmada belli bir ölçüt belirleyen ve bir topluluğu oluşturan bireylerin duygusal açıdan bağlılıkları ile meydana gelmiş genelleştirilmiş davranış prensipleri olarak tanımlanmaktadır. Bu prensiplerin gelecek kuşaklara aktarılması hem toplumun devamlılığı açısından hem de sağlıklı ve mutlu bir toplumsal yaşama imkân tanımaktadır. Gelecek nesillere değerlerin aktarılmasında en önemli faktör eğitim yuvaları da denilen okullardır. Okullarda yapılan değerler eğitimi faaliyetlerinde ise temel rol öğretmenlerindir. Bu bağlamda mevcut araştırma ortaokulda okutulan derslerin öğretim programlarında yer alan kök değerlerin eğitimine ve bu kök değerlerin önem sırasına ilişkin ortaokul öğretmenlerinin görüşlerinin ortaya çıkarılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırmada betimsel tarama modeli kullanılarak sürdürülen araştırma Ankara ili merkez ilçelerinde bulunan ortaokul öğretmenleriyle 2018-2019 eğitim öğretim yılının bahar döneminde tamamlanmıştır. Araştırmada veriler araştırmacı tarafından oluşturulan anket ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde ise SPSS programı aracılığıyla betimsel istatistikler kullanılmıştır. Araştırmada sonuç olarak katılımcıların kök değerler içinden en fazla önemli gördükleri “adalet” kök değeridir. Bu değerden sonra katılımcıların birinci öncelikli olarak gördükleri kök değerler arasında saygı, sevgi, vatanseverlik ve dürüstlük gelmektedir. Öte yandan katılımcılar kök değerlerin içerisinde yer alması gerektiğine inandıkları birinci değer olarak empatiyi göstermişler, kök değerlerin eğitiminin nasıl olması gerektiğiyle ilgili olarak da en fazla rol model olmanın önemine işaret etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenler, öğretim programları, kök değerler, kök değerlerin eğitimi

The Opinions of Secondary School Teachers Regarding the Order of Importance and Education of Root Values in the Curriculum

Abstract

Values are defined as generalized behavioral principles that determine a certain criterion in reaching a judgment about the behaviors exhibited by individuals and that are formed by the emotional commitment of individuals who form a community. The transfer of these principles to future generations provides both the continuity of the society and a healthy and happy social life. The most important factor in transmitting values to future generations is schools which are also called as educational institutions. The main role in values education activities that are carried out in schools, are the teachers. In this context, the present study was carried out in order to reveal the opinions of secondary school teachers regarding the education of the root value in the curriculum of the courses taught in secondary school and the order of importance of these root values. The quantitative research which was carried out by using the descriptive scanning model, was completed in the spring semester of the 2018-2019 academic year with secondary school teachers in the central districts of Ankara. The data in the study were obtained by a questionnaire created by the researcher. Descriptive statistics were used in the analysis of the data via the SPSS program. As a result of the study, justice is the root value which the participants consider the most important among the root values. After this value, respect, love, patriotism and honesty are among the root values that the participants see as the first

¹ Tuğba Kılcan, Dr. Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye, kilcantugba@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-7154-6399

priority. On the other hand, the participants showed empathy as the first value that they believed should be included in the root values as well as they mentioned the importance of being a role model most in relation to how the education of the root values should be.

Key Words: Teachers, curriculum, root values, education of root values

Giriş

Günümüzde insanların eskiye oranla daha fazla aynı ortamı paylaşmak zorunda oldukları bilinmektedir. Artan nüfusla beraber ortaya çıkan bu durumun olumlu sonuçları olduğu gibi bir takım olumsuz sonuçları da vardır. İnsanların olumsuz manada birbirlerinden etkilenerek, kendi toplumu içinde olumsuzlukların yayılmasının önüne geçmek isteyen devletler, bunu gerekli kanunlarla yazılı olarak sağlamaya çalışırken bazı toplumlar ise yazılı halde olmayan ancak toplum tarafından onu oluşturan bireylerin birlikte, sağlıklı ve mutlu yaşamalarına imkân tanıyan öğelerin varlığını devam ettirerek gerçekleştirmek istemektedirler. Bu öğeler toplumu oluşturan bireylere aynı çatı altında yaşamının önemini her fırsatta gözler önüne seren ve aynı zamanda onları kültürel ortaklık (Kurtoğlu, 2019, s. 59) bayrağı altında birleştiren değerlerdir.

Değerler, bir toplumun ait olduğu kültürene yönelik inançlar, bu inançlara ait fikirler ve bunların davranışlarla gözler önüne serildiği normlar (Ülken, 1969, s. 73); toplum içindeki insanların birlikte önemli olarak gördükleri görgül içeriğe sahip olgular (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği [TÜSİAD], 1991, s. 3) ve insanların ömürleri boyunca kıymet verdikleri fikirler (Doğanay, 2007, s. 258) olarak tanımlandığı gibi var olan bir durumu, olayı ya da şeyi bir diğerine tercih etme (Erdem, 2003, s. 56); bir durumun, olayın ya da şeyin istenebilir ya da istenmez olduğuna yönelik inanış (Güngör, 1993, s. 18), bireyler tarafından sergilenen davranışlar hakkında bir yargıya ulaşmada belli bir ölçüt belirleyen ve bir topluluğu oluşturan bireylerin duygusal açıdan bağlılıkları ile meydana gelmiş genelleştirilmiş davranış prensipleri; toplum tarafından kabul gören en iyi, en doğru ve en yararlı olarak kabul edilen ve iyiyi-kötüyü, doğruyu-yanlışı açığa çıkaran somut olmayan davranışsal öğeler (Akbaş, 2004, s. 44; Aslan, 2007, s. 2; Esmer, 1999; Halstead ve Taylor, 2000; Tahiroğlu ve Çetin, 2015; Theodorson & Theodorson, 1979, s. 455; Özensel, 2003, s. 226; 2007, s. 744) olarak tanımlanmaktadır.

Hakkında yukarıdaki gibi farklı tanımlamalarda bulunulan değerlerin genler yoluyla aileden bireylere geçmediği, kişinin dünyaya gelişinden itibaren başlayarak zamanla yaşantı ve öğrenme sonucu kazanıldığı bilinmektedir. Bu durum değerlerin gelecek kuşaklara aktarılacak devamlılığının sağlanmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü değerlerin devamlılığı toplumsal varoluşu baki kılmakta ve toplum içindeki genç bireylere de toplumsal statü kazandırmada etkin rol oynamaktadır (Arweck & Nesbitt, 2004; Ülken,1969). Bireylerin duyu organları ile algıladıkları ve mantıksal/sezgisel olarak da anlamlandırdıkları değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması başta ailede olmak üzere, yakın - uzak çevre (Aral, 2008, s. 9; Saygılı, 2015, s. 2; Tarhan, 2013, s. 24) ve en fazla da eğitim kurumlarında yapılan değer eğitimi ile mümkün görülmektedir (Sezer, 2008).

Günümüz eğitim kurumları; ailede kazanılan değerlerin daha da pekiştirileceği ve bunların yanında toplum tarafından ihtiyaç duyulan yeni bazı değerlerin de kazandırılmaya çalışılacağı (Hökelekli ve Gündüz, 2007); modern toplumsal yaşamda çocuğun değerler sistemini etkileyen ve böylelikle de değişimini hızlandıran faktörlerin çoğalmasını (Gömlüksiz, 2007) engellemek ve gençlerin değerlerle donatılmış bireyler olarak yetişmesini hedefleyen değerler eğitiminin hem gizil olarak plansız hem de çeşitli yöntem ve tekniklerle planlı bir şekilde “öğrencileri belirlenen kurallar doğrultusunda disipline etmek, onların ahlakî gelişimine katkıda bulunmak ve

karakterlerini olumlu yönde etkilemek” amacıyla yapıldığı mekânlardır (Akbaş, 2008; Şen, 2007).

Okullardaki gerçekleştirilen değerler eğitimi faaliyeti, okutulan derslerin öğretim programları temel alınarak yapılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki okullarda değerlerin tüm derslerde kök değerler olarak yer alması 2018 yılında yenilenen öğretim programlarında yapılan köklü değişiklikle meydana gelmiştir. Bu değişikliğin gerçekleştirilmesi çağın gereklilikleri ve toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak meydana getirilmiştir. Değişiklikle nihayete eren programlarda “Değerlerimiz” adıyla bir başlık bulunmakta ve bu başlıkta tüm öğretim programlarında ortak olarak yer alan on kök değerden (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) bahsedilmektedir. On kök değer kazandırılması aşamasında ise “değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır” (MEB, 2018) denilerek kök değer eğitimi ile ilgili hedeflenenler ifade edilmiştir. Şüphesiz programlarda değinilen bu hedeflere ulaşmada en önemli faktör öğretmenlerdir. Çünkü öğretmenlerin okullardaki değerler eğitimi planlaması ve bu planlamanın içerisinde yer alması değerlerin uygun zamanda kazandırılmasını ve değerler eğitiminin etkili bir şekilde sürdürülebilmesini etkilemektedir.

Değerler eğitimi gerçekleştiren öğretmenlerin bunu yaparken var olan yaklaşımların yanında derse ve konuya uygun olan farklı yöntem, teknik ve stratejileri de kullanabilecekleri (Australian Government Department of Education, Science and Training, 2006, s. 56) bilinmektedir. Ancak bu durumdan daha önemlisi öğretmenlerin yapacakları değerler eğitimi ile ilgili ve kazandırılması planlanan değerler hakkında ne bildiklerinin, ne düşündüklerinin ortaya çıkarılması daha öncelikli bir konu olarak görülmektedir. Çünkü eğitimcilerin benimsemedikleri, eksik gördükleri bir değerler kümesinin kazandırılması noktasında isteksiz olacakları aşikârdır. Bu bağlamda ortaokuldaki derslerin yenilenen öğretim programlarında yer alan kök değerlere yönelik de aynı kademede ders anlatan öğretmenlerin görüşleri, kök değerler hakkındaki bilgi düzeyleri ve onların nasıl kazandırılması gerektiğine ilişkin görüşlerinin tespiti önem kazanmaktadır.

Literatürde değerlere ve kök değerlere ilişkin öğretmen görüşlerini temel alan çalışmaların ilköğretim sınıf öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin görüşleri (Akpınar ve Özdaş, 2013); ilköğretim programlarında (1-4) yer alan ve kazandırılması hedeflenen değerlere ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri (Dinçer ve Gözel, 2019); ilköğretim okulu öğretmenlerinin demokratik değerlere ilişkin görüşleri (Yılmaz, 2011); ilköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın değerlerini kazandırmaya ilişkin öğretmen görüşleri (Narin, 2007); ilköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmenlerin görüşleri (Balcı ve Yanpar-Yelken, 2013); okul öncesi eğitimde değerler eğitiminin uygulanmasına yönelik öğretmen görüşleri (Uzun ve Köse, 2017); ilköğretim okulu ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmenlerin görüşleri (Çengelci, Hancı ve Karaduman, 2013); dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi ile ilgili yaptıkları uygulamalara ilişkin görüşleri (Can-Aran ve Demirel, 2013); okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programındaki değerler eğitimine ilişkin görüşleri (Yazar ve Erkuş, 2013); ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 4-8. sınıflar programında yer alan değerlerin, öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Arpacı, 2014); ilköğretimde çalışan branş öğretmenlerinin ilköğretim müfredatında yer alan değerlere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri (Özmen, Er ve Gürgil, 2012); değerler eğitimine yönelik olarak sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin görüşleri (Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli, 2014); okul öncesi öğretmenlerinin değerler eğitimine ve okul öncesi eğitiminde değerler eğitimine ilişkin görüşleri (Kozikoğlu, 2018); sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer kavramını nasıl tanımladıklarını ve “değerler eğitimi” çerçevesinde yaptıkları faaliyetleri belirleme (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014); okul öncesi öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi hakkındaki görüşlerinin

incelenmesi (Bartan, 2018); ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin değerler eğitimiyle ilgili görüşleri (Onat-Sayın, 2020); yenilenen ilkokul programında yer alan saygı kök değerine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri (Gürültü, Bildik ve Erişen, 2019) ve fen bilimleri öğretmenlerinin kök değerler hakkındaki farkındalıkları ve değerleri öğretme yöntemleri (Gündüz ve Bağcı, 2019) temeline dayandıkları tespit edilmiştir. Fakat tespit edilen bu çalışmaların içinde ortaokuldaki öğretmenlerin ortaokulda yer alan derslerin öğretim programlarında bulunan kök değerlere ilişkin görüşlerini ortaya koyan çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum mevcut araştırmanın gerçekleştirilmesinin temelini oluşturmaktadır. Bu temel çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmada ortaokul derslerinin öğretim programlarında ortak bir şekilde yer alan on adet kök değerinin önem sırasını öğretmenlerin nasıl belirlediklerini, onların kök değerlere ilişkin ve kök değerlerin eğitiminin nasıl yapılması gerektiğine yönelik görüşlerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmanın ortaokul derslerinin öğretim programlarında yer alan kök değerlerin kazandırılmasında öğretmenlere yardımcı olacağı, daha sonra ortaya konacak ortaokul düzeyindeki derslerin öğretim programlarının kök değerler boyutunun güncelleme çalışmalarına da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Bu kısımda araştırmanın dayandığı desene, araştırmanın çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin nasıl toplandığına ve elde edilen verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Mevcut araştırma nicel araştırma yönteminde yer alan betimsel tarama modeline uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli sıklıkla ilgilenilen konular doğrultusunda hedeflenen, evrenden seçilen bir örneklem ile gerçekleştirilebilecek olan, belli bir grubun iç yüzünü (Christensen, Johnson ve Turner, 2015) ya da ilgili grubun özelliklerini belirlemek ya da geçmişte veya halen var olan bir durumu olduğu gibi belli bir müdahalede bulunmadan betimlemeyi amaç edinen yaklaşımdır. Bu yaklaşımda araştırmaya konu edinmiş olay, birey ya da nesne kendi koşul ve sınırları içerisinde tanımlanmaya çalışılır. Bunun haricinde olay, birey ya da nesneyi herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası güdülmez. Ortaya çıkarılmak istenen, amaçlanan şey bellidir. Onun ortaya çıkarılması, tanımlanması kısacası betimlenmesi için uğraşılır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010, s. 16; Karasar, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılının bahar döneminde Ankara ili merkez (Mamak, Yenimahalle) ilçelerinde bulunan ve amaçlı örnekleme türlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine uygun olarak belirlenmiş ortaokullardaki 137 (95 kadın - 42 erkek) öğretmen oluşturmaktadır. Öğretmenlerin 9'u (6,6) 5 yıl ve daha az, 23'ü (16,8) 5-10 yıl, 41'i (29,9) 10-15 yıl, 36'sı (26,3) 15-20 yıl ve 28'i (20,4) 20 yıl ve üstü hizmet yılına sahiptirler. Ayrıca öğretmenlerin 22'si (%16,1) değerler eğitimiyle ilgili daha önceden eğitimi aldığını belirtirken 115'i (%83,9) herhangi bir eğitim almadığını ifade etmiştir. Araştırmadaki çalışma grubunun seçimindeki kolay ulaşılabilirlik; araştırmacının uygulama yapılan bölgelerden birinde öğretmen olarak görev yapıyor olması ve diğer araştırma bölgesindeki okullarda ise görev yapan idareci kadrosu ve öğretmenlerle de gerek kendisinin gerekse araştırmacının yakınlarının tanışıyor olması ile açıklanabilir. Çalışma grubuna ait özelliklerin detaylı verileri aşağıda yer alan Tablo 1'de açıklanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların branşları

Branş	f	%	Branş	f	%
Beden Eğitimi	8	5,8	Matematik	24	17,5
Bilişim Teknolojileri	5	3,6	Müzik	8	5,8
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	8	5,8	Sosyal Bilgiler	16	11,7
Fen Bilimleri	19	13,9	Teknoloji Tasarım	7	5,1
Görsel Sanatlar	6	4,4	Türkçe	21	15,3
Yabancı Dil (İngilizce)	15	10,9	Toplam	137	100

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı araştırmacı tarafından oluşturulmuş “*Kök Değerlerin Önem Sırasını Belirleme*” anketidir. Bu ankette, katılımcıların demografik bilgilerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulmuş kısmın yanında ortaokulda yer alan derslerin 2018 yılında yenilenen öğretim programlarında bulunan 10 adet kök değere ilişkin 3 adet soru yer almaktadır. Ankette yer alan birinci soruda 10 adet kök değer verilmiş ve katılımcıların bunların önem sırasını belirlemeleri istenmiştir. Önem sırası belirlerken ilgili değer yanındaki kutucuğa ilgili değer önem numarasını (Ör. 1., 2. vb.) yazmaları istenmiştir. İkinci soruda ise “*yukarıda yer alan kök değerlere eklenmesi gerekli olan değerler var mıdır?*” şeklinde soru sorularak ilgili boş bırakılan alana bunları yazmaları istenmiştir. Ankette yer alan son soruda ise “*kök değerlerin eğitimi için hangi yöntem/teknik/strateji/uygulamanın yapılması gereklidir?*” şeklinde soru sorularak yine boş bırakılan kısma yanıtların yazılması istenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılının bahar döneminin sonunda okulların kapanmasının ardından seminer eğitimi alan Ankara ili merkez (Mamak, Yenimahalle) ilçelerinde yer alan ortaokullara görevli öğretmenlerden toplanmıştır. Öğretmenlere seminer günü sonunda istekli olmaları durumunda ankete katılım gösterip göstermeyecekleri sorulmuş katılım göstermek isteyen, müsait zamanı olan öğretmenlere anket formu dağıtılmıştır. Uygulamaya başlanmadan önce öğretmenlere araştırmanın amacı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Sonrasında araştırmaya başlanmış ve verilerin uygulanıp toplanması yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Elde edilen verilerin ön düzenlenmesinde boş bırakılan, yarım doldurulan anketler elenerek veri seti analiz için hazır hale getirilmiştir. Sonrasında ise hazır halde bulunan verilerin çözümlenmesinde SPSS paket programından yararlanılmış ve betimsel istatistikler (frekans ve yüzde) yapılmıştır. Ayrıca elde edilen verilerde, katılımcıların kök değerlerin nasıl öğretilmesi gerektiğine yönelik cevaplardan aynen alıntılar yapılarak betimsel veriler desteklenmiştir. Burada yapılan aynen alıntılarda katılımcılara ait kodlamalardan (K-18, K-46 vb.) yararlanılmıştır.

Bulgular

Bu kısımda katılımcıların kök değerlerin önem sırasını belirleme anketinde yer alan sorulara ilişkin verdikleri cevaplara yönelik gerekli istatistikî bilgilere ve bunların yorumlamasına yer verilecektir. Aşağıda yer alan Tablo 2’de katılımcıların kök değerlerin önemine ilişkin sıralamalarına yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Görüşlerine Göre Kök Değerlerin Önem Sıralamaları

Kök Değer	1.Önem Sırası	2.Önem Sırası	3.Önem Sırası	4.Önem Sırası	5.Önem Sırası	6.Önem Sırası	7.Önem Sırası	8.Önem Sırası	9.Önem Sırası	10.Önem Sırası
	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
Dostluk	3	-	4	4	12	13	18	24	28	31
Adalet	45	29	28	21	3	5	3	2	1	-
Dürüstlük	17	47	28	16	12	9	5	2	1	-
Sevgi	21	17	10	24	10	12	15	11	12	5
Yardımsverlik	1	-	3	2	13	21	19	27	25	26
Saygı	22	22	26	23	15	13	9	4	-	3
Özdenetim	10	7	4	9	16	17	18	15	21	20
Sorumluluk	1	5	18	21	31	22	15	12	8	4
Vatanseverlik	18	8	13	11	16	8	13	16	12	10
Sabır	-	2	3	6	9	17	21	24	29	26

Tablo 2’de katılımcıların kök değerlerin önemine ilişkin sıralamaları verilmiştir. Buna göre katılımcıların birinci sırada önemli gördükleri kök değer adalet (f:45 - %32.8) olduğu görülmektedir. Bu durum Adalet kök değerini ikinci ve üçüncü sıraya koyan katılımcılarında tercihlerine bakıldığında da gözlenmektedir. Adalet kök değerinden sonra katılımcıların birinci öncelikli olarak gördükleri kök değerler arasında saygı (f: 22 - %16.1), sevgi (f: 21 - %15.3), vatanseverlik (f: 18 - %13.1) ve dürüstlük (f: 17 - %12.4) vardır. Bunun yanında katılımcıların sabır (f:0 - %0), sorumluluk (f:1 - %0.7), yardımsverlik (f:1 - %0.7), dostluk (f:3 - %2.2) ve öz denetim (f:10 - %7,3) kök değerlerini de önem sıralaması olarak son sıralarda değerlendirdikleri görülmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 3’de katılımcıların kök değerler grubuna dahil edilmesi gerektiğini belirttikleri değerlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Görüşlerine Göre Kök Değerler Grubuna Dâhil Edilmesi İstenen Değerler

Sıra	Eklenmesi İstenen Kök Değerler	f	Sıra	Eklenmesi İstenen Kök Değerler	f
1.	Empati	23	18.	Başarı	1
2.	Hoşgörü	15	19.	Bilimsellik	1
3.	Ahlak	14	20.	Çevre Duyarlılığı	1
4.	Vicdan	10	21.	Dini Değerler	1
5.	Merhamet	9	22.	Geleneklere Bağlılık	1
6.	Güven	7	23.	İyi Niyet	1
7.	Çalışkanlık	5	24.	Liyakat	1
8.	Barış	4	25.	Maneviyat	1
9.	Eşitlik	3	26.	Misafirperverlik	1
10.	Disiplin	3	27.	Mutluluk	1
11.	Alçak Gönüllülük	3	28.	Mütevazilik	1
12.	Demokrasi	3	29.	Önyargısız Olma	1
13.	İnanç	3	30.	Özgürlük	1
14.	Özgüven	2	31.	Paylaşma	1
15.	Tutarlık	2	32.	Sadakat	1
16.	Tevazu	2	33.	Temizlik	1
17.	Diğerkâmlık	2	34.	Güvenirlilik	1

Tablo 3’de katılımcıların kök değerler grubuna dâhil edilmesini istedikleri değerler verilmiştir. Buna göre katılımcılar en fazla empati değerinin kök değerler arasında olması gerektiğini

belirtmişlerdir. Bunun yanında kök değerler içerisinde katılımcılar tarafından en fazla bulunmasını ifade ettikleri değerler hoşgörü, ahlak, vicdan, merhamet, güven, çalışkanlık, barış, eşitlik, disiplin, alçak gönüllülük, demokrasi, inanç, özgüven, tutarlık, tevazu ve diğerkâmlık şeklindedir. Ayrıca katılımcılardan elde edilen verilerde onların her biri tarafından birer defa ifade edilen ve kök değerler içerisinde bulunması gerektiğine inanılan değerlerde mevcuttur.

Aşağıda yer alan Tablo 4’de ise katılımcıların kök değerlerin eğitiminin nasıl ve hangi yöntem/teknik/strateji/uygulamalar ile yapılması gerektiğine yönelik belirttikleri görüşlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Görüşlerine Göre Kök Değerlerin Eğitimi Nasıl Yapılmalıdır?
(Yöntem/Teknik/Strateji/Uygulamalar)

Yöntem/Teknik/Strateji/Uygulamalar	f	Yöntem/Teknik/Strateji/Uygulamalar	f	Yöntem/Teknik/Strateji/Uygulamalar	f
Rol model olma	32	Gösterip yaptırma	4	Film izletme	1
Yaparak yaşayarak öğrenme	28	Örnek olay yöntemi	4	Hikâye edici anlatım	1
Drama	18	Medya aracılığıyla	3	Münazara	1
Aile içi eğitimler	14	Örtük öğretme	2	Problem çözme	1
Empati	4	Sosyal hizmet çalışmaları	1	Sanatsal faaliyetlerle	1

Tablo 4’de katılımcıların kök değerlerin eğitiminin nasıl yapılması gerektiğine yönelik görüşlerine yer verilmiştir. Buna göre katılımcılar kök değerlerin eğitiminde en fazla rol model olmanın önemini işaret etmişlerdir. Bunun yanında katılımcılar yaparak yaşayarak öğrenme, drama, aile içi eğitimler, empati, gösterip yaptırma, örnek olay yöntemi, medya aracılığıyla ve örtük öğretme yoluyla da kök değerlerin eğitiminin gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedirler. Öte yandan kök değerlerin eğitime ilişkin çok az ifadede de film izletme, hikâye edici anlatım, münazara, problem çözme ve sanatsal faaliyetler yoluyla da kök değerlerin öğretilmesi vurgulanmaktadır.

Kök değerlerin nasıl öğretilmesi gerektiğiyle ilgili katılımcılar tarafından dile getirilen ifadelerle baktığımızda katılımcılardan bazılarının “*ilk önce bu değerleri çocuklarda görebilmek için kendimiz onlara model olmalıyız. Sonrasında drama yapılabilir*”(K-27) ve “*Önce bu değerlere büyükler sahip olmalı ki sonrasında çocuklardan isteyebilelim...*”(K-85) şeklindedir. Bu ifadelerden katılımcıların kök değerlerin eğitiminde aslında rol model olmanın ne kadar önemli olduğuna inandıklarının ve bu durumun da kök değerlerin eğitiminin özünü oluşturduğunu bildiklerinin göstergesidir. Çünkü hem aile bireylerinin ve çevrenin hem de öğretmenlerin çocuklara rol model olması değerler eğitimi yaklaşımlarından olan değerlerin örtük program yoluyla öğretilmesi bünyesinde değerlendirilebilir.

Öte yandan bazı katılımcıların “*kök değerlerin eğitiminin yaparak yaşayarak öğrenme yöntemiyle olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü çocuk yaparak yaşayarak kök değerleri öğrendiğinde unutmaması zordur*” (K-32), “*Çocukluk çağından itibaren yaparak yaşayarak öğrenme tekniği ile yapılmalıdır*” (K-46) ve “*Yapılandırmacı eğitim felsefesine uygun olarak yaparak yaşayarak eğitim yapılmalıdır. Öğrencilere drama yaptırarak kök değerler eğitiminin olması durumunda olumlu durumlar, olmaması durumunda olumsuz durumlar yaşattırılmalıdır*” (K-104) şeklindedir. Bu ifadelerden katılımcıların kök değerlerin eğitiminde bireylerin deneyim yaşamasını istedikleri ve ancak böylelikle o kök değerlerin farkında olacaklarını, onların önemine inanacaklarını düşündükleri söylenebilir. Ayrıca katılımcılara göre kök değerlerin yaparak yaşayarak kazandırılmaya çalışılmasıyla onların unutulmasının da önüne geçilmiş olacaktır.

Kök değerlerin eğitiminde ailenin önemine işaret eden katılımcılar bu görüşlerini “*Kök değerlerin eğitimi ailede başlar. Ailelerin eğitimi önemlidir. Okullar pekiştiricidir...*” (K-126), “*Kök değerler*

öncelikli olarak ailede kazanılması gereklidir. Sonradan bu değerleri kazandırmak zor. Ailede ve çevrede nasıl görüyorsa öyle davranıyor çocuk. Yanlış doğru olarak öğrendiği için sonrası çok geç oluyor” (K-54), *“Kök değerlerin eğitimi ailede başladığından önce anne ve babalar eğitilmelidir. Bu eğitimler de toplumun özelliklerine göre seçilmelidir...”* (K-45) ve *“Ben kök değer aileden görerek öğrenilmeye başladığını daha sonra çevresel faktörlerin az bir düzeyde etkilediğini düşünüyorum...”* (K-18) şeklindedir. Bu ifadelerden katılımcıların kök değerlerin eğitimi konusunda ailelerin ön planda olduğuna inandıkları, ailenin işin içerisinde olmadığı bir eğitimsel faaliyetin başarıya ulaşamayacağını kanıksadıkları ve kök değer eğitimi konusunda yeterli olan her ailenin çocuklara iyi bir kök değerler eğitimi için temel atacağını savundukları anlaşılmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ortaokul derslerinin öğretim programlarında yer alan on adet kök değer önem sırasına ilişkin öğretmenlerin görüşlerini ve onların kök değerlere ilişkin ve kök değerlerin eğitiminin nasıl yapılması gerektiğine yönelik değerlendirmelerini belirleyebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada öğretmenlerin birçoğu, on adet kök değerden en fazla öneme sahip olan kök değer adalet olduğunu belirtmişlerdir. Bu değerden sonra öğretmenlerin en fazla üzerinde durdukları kök değerler saygı, sevgi, vatanseverlik ve dürüstlüktür. Öte yandan katılımcı grubundaki öğretmenlerin sabır, sorumluluk, yardımseverlik, dostluk ve öz denetim kök değerlerini çok önemli görmedikleri de göze çarpmaktadır. Bu durum alan yazında yer alan Dinçer ve Gözel (2019) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin en önemli gördükleri değerlerin saygı ve dürüstlük olmasına yönelik söylemleriyle; Narin (2007) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların başkalarının haklarına saygılı olma, dürüst ve hoşgörülü olma, vatan millet ve bayrak sevgisini kazandırmaya yönelik değerlerin kazandırılması gerektiğine yönelik inanışlarıyla; Uzun ve Köse'nin (2017) yaptığı çalışmadaki katılımcıların değerler eğitimi kapsamında en fazla sevgi, saygı ve dürüstlük değerlerinin verilmesi gerektiğine yönelik bulunan sonuçla; Arpacı'nın (2014) yaptığı çalışmada öğretmenlerin en önemli gördükleri değerlerin sırasıyla dürüstlük, adalet ve doğruluk değeri olduğuna yönelik bulguyla; Dere ve Yavuzay (2020) tarafından sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerine kazandırmak istediği öncelikli değerlerin vatanseverlik, saygı, dürüstlük ve adalet olduğuna yönelik inançlarıyla ve Kozikoğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin okul öncesi eğitimde öncelikli olarak saygı, sevgi ve dürüstlük değerlerinin önemli olduğuna yönelik sonuçlarla örtüşmektedir. Bu demektir ki genelde öğretmenler değerler arasında bir öncelik sonralık ilişkisi kurmaktadır ve bu durum aslında hangi değerlerin eksik olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Yani öğretmenlerin büyük çoğunluğu adalet, dürüstlük, doğruluk, sevgi, saygı gibi değerlerin öğrencilere daha öncelikli değerler olarak kazandırılması gerektiğine inanmaktadır.

Araştırmanın bir başka sonucunda ise katılımcıların öğretim programlarında yer alan on adet kök değere ilave edilmesi gereken değerlere ilişkin görüşleri incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun empati değerinin kök değerler içerisinde yer alması gerektiğini dile getirdikleri görülmektedir. Bu değer yanısıra katılımcılar hoşgörü, ahlak, vicdan, merhamet değerlerini de yüksek düzeyde kök değerler içerisinde görmek istemektedirler. Aslında burada dile getirilen empati literatürde beceri olarak ifade edilmektedir. Aslında katılımcıların empati, hoşgörü, ahlak gibi ifadeleri dile getirmeleri araştırmanın birinci sorusunda önem sırası verilen değerlerden sevgi, saygı gibi kök değerlerle bağlantılıdır. Yani saygı ve sevgi değerini içselleştirmiş biri hem empati becerisine hem de hoşgörü ve ahlak gibi değerlere de sahiptir denebilir.

Çalışmanın en son sonucunda ise kök değerlerin eğitiminin nasıl yapılması gerektiğine yönelik katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Buna göre katılımcılar kök değerlerin eğitiminde en fazla rol

model olmanın önemini işaret etmişlerdir. Bunun yanında katılımcılar yaparak yaşayarak öğrenme, drama, aile içi eğitimler, empati, gösterip yaptırma, örnek olay yöntemi, medya aracılığıyla ve örtük öğretim yoluyla da kök değerlerin eğitiminin gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedirler. Katılımcılardan elde edilen kök değerlerin nasıl kazandırılması gerektiğine yönelik görüşlerde ortaya çıkan bulgular değerler eğitiminin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili literatürü akıllara getirmektedir. Değerler eğitimi yaklaşımları olarak literatürde yer bulan yaklaşımları katılımcıların hiç ifade etmemeleri değerler eğitiminin öğretmenlerde tam manasıyla kavranmadığı, yapılmadığı anlamına gelmektedir. Kılcan (2016) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Araştırmacı çalışmasında değerler eğitimi dersini alan öğretmen adaylarının dersi almadan ve dersi aldıktan sonra değerler eğitiminin nasıl yapılması gerektiğine yönelik görüşlerini karşılaştırmış dersi almadan önce öğretmen adaylarının değerler eğitimi yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, değerlerin en fazla etkinlik temelli öğretimle, rol model olarak ve drama yöntem ve teknikleri ile kazandırılabilceğini belirttiklerini ortaya koymuştur. Bu durum bu çalışmanın katılımcılarının da değerler eğitimine yönelik herhangi bir eğitim almadıklarını kanıtı sayılabilir. Zaten katılımcılardan elde edilen “değerler eğitimine yönelik bir eğitim aldınız mı” sorusuna verilen cevapların genelde “hayır” şeklinde olması da bu durumu ayrıca destekler mahiyettedir. Öte yandan benzer şekilde Yazıcı ve Yazıcı (2010) tarafından yapılan çalışmada da katılımcıların, öğrencilere yurtseverlik eğitimi gerçekleştirirken onlara rol model olduklarını, drama, oyun ya da simülasyonlardan yararlandıklarını ve resim, fotoğraf ya da video gibi görsel araçlardan; planlanmış ders sunumlarından, etkinliklerden veya sınıf içi tartışmalardan yararlandıklarını söylemeleri ancak değerler eğitimi yaklaşımlarından bahsetmemeleri; Can-Aran ve Demirel (2013) tarafından yapılan çalışmada ise katılımcıların değerler eğitimi uygulamalarına ek olarak yaratıcı drama, tartışma ve soru cevap, örnek olay, işbirliğine dayalı öğrenme, problem çözme yöntemi, beyin fırtınası gibi teknikleri kullandıklarını belirtmeleri; Akpınar ve Özdaş (2013) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin değer eğitiminde kullandıkları yöntem-teknikleri anlatma, model olma, drama, beyin fırtınası, hikayeleştirme, grup çalışması, örnek olay ve empati kurma şeklinde ifade etmeleri; bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bütün bu sonuçlar öğretmenlerin değerler eğitimi yaklaşımlarından haberdar olmadıklarını, değerler eğitimi faaliyetini gerçekleştirirken kendilerine özgü strateji, yöntem ve teknikleri kullandıklarını kanıtıdır. Oysa değerler eğitiminin nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili literatürde farklı değerler eğitimi yaklaşımlarından (telkin yaklaşımı ile bazen de ahlaki muhakeme yaklaşımı, değer açıklama yaklaşımı, değer analizi yaklaşımı ve gözlem yoluyla öğrenme yaklaşımı) söz edilmektedir. Bu yaklaşımların her birinin kendine ait felsefi ve siyasi bir temeli olduğu gibi kendilerine ait eğitimsel bir uygulama planına da sahiptirler (Akbaş, 2004; 2005; Veugelers, 2000).

Bu sonuçlardan hareketle ortaokul dersleri öğretim programlarında yer alan kök değerlerin sayısı daha başka araştırma sonuçlarıyla da desteklenerek artırılabilir. Ayrıca öğretim programlarında kök değerleri vermenin onların nasıl kazandırılması gerektiği sorunsalını çözmediği göz önünde bulundurularak ilgili öğretim programlarında kök değerlerin eğitime ilişkin gerekli bilgilere yer verilmelidir. Bunun yanında kök değerlerin kazandırılmasında en önemli faktör olarak görülen öğretmenlere yönelik de kök değerlerin eğitimiyle ilgili gerekli bilgilendirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II.kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akbaş, O. (2005). *Değer öğretiminde yeni yaklaşımlar*. İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve klavuzu (6-7. Sınıflar), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(10), s. 9-27.
- Akpınar, B. ve Özdaş, F. (2013). İlköğretimde değer eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri: Nitel bir analiz, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 105-113.
- Aral, D. (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Arpacı, M. (2014). Öğretmen ve velilerin İDKAB Dersinde Değerler ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri: Diyarbakır Örneği, *Marife*, 107-121.
- Arweck, E. & Nesbitt, E. (2004). Values education: The development and classroom use of an educational programme, *British Educational Research Journal*, 30(2), 245-261.
- Aslan, R. (2007). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim birinci basamaktaki öğrencilerin temel bilgi, beceri ve değerleri kazanma düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Australian Government Department Of Education, Science And Training. (2006). *Implementing the national framework for values education in australian schools, final report. (online version)*. Web: http://www.valueseducation.edu.au/verve/_resources/VEGPS1_FINAL_REPORT_081106.pdf, adresinden tarihinde edinilmiştir.
- Balcı, F. A. ve Yanpar-Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(1), 195-213.
- Bartan, S. (2018). *Okul öncesi öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi hakkındaki görüşleri ile sınıf içi uygulamalarının incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Berkant, H. G., Efendioğlu, A. ve Sürmeli, Z. (2014). Değerler eğitimine yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi, *Turkish Studies*, 9(5), 427-440.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, (7. Baskı). Ankara: Pegem.
- Can-Aran, Ö. ve Demirel, Ö. (2013). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), s. 151-168.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). Tarama araştırması E. Gümüş, (Çev.), A. Aypay (Çev. Ed). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz* (2. Baskı) içinde (ss. 367-399). Ankara: Anı.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556.
- Çengelci, T., Hancı, B. ve Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Dere, İ. ve Yavuzay, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre okulda değerler eğitimi: Bir olgubilim çalışması, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 56, 61-91.
- Dinçer, B. & Gözel, Ü. (2019). İlkokul programlarında (1-4) yer alan ve kazandırılması hedeflenen değerlere ilişkin sınıf öğretmenlerinin ve öğrenci velilerinin görüşlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(38), 207-234.
- Doğanay, A. (2007). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler eğitimi yapılandırma bir yaklaşım*. (3.Baskı). Ankara: Pegem A. ss.255-286.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), s. 55-72.
- Esmer, Y. (1999). *Devrim, evrim, statüko: Türkiye'de sosyal, siyasal, ekonomik değerler*. İstanbul: TESEV. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_devrim_evrim_statuko.pdf, adresinden edinilmiştir.

- Gömleksiz, M. N. (2007). Lise öğrencilerinin toplumsal değerlere ilişkin tutumları: Elazığ ili örneği, R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu* içinde (s. 727-741). İstanbul: DEM.
- Gündüz, M. ve Bağcı, M. (2019). Fen bilimleri öğretmenlerinin kök değerler hakkındaki farkındalıkları ve değerleri öğretme yöntemleri, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(2), 184-197.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı.
- Gürültü, E., Bildik, C., ve Erişen, Y. (2019). İlkokul öğretim programlarında yer alan "saygı" kök değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri. Eğitimde Elli Yıl (Prof. Dr. Mehmet Ali Kısakürek'e Armağan) içinde (ss.231-258), Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Halstead, J. M. & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*.30(2).169-202.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. İçinde, R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu*. İstanbul: DEM. ss. 371-396.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*.(21. Baskı). Ankara: Nobel.
- Kılcan, B. (2016). Öğretmen adaylarının, değerlerin kazandırılmasına yönelik görüşleri ile değerler eğitimine ilişkin algılarında değerler eğitimi dersinin rolü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 605-618.
- Kozikoğlu, İ. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin tutum ve görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2698-2720.
- Kurtoğlu, F. S. (2019). Kök değerler açısından Hacı Bektaş Veli'nin eserleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 89, 55-70.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018). *Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. sınıflar)*.Ankara: MEB Yayınları.
- Narin, D. (2007). *İlköğretim hayat bilgisi dersi öğretim programının vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazandırmasına ilişkin öğretmen görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Onat-Sayın, N. (2020). *İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili görüşleri (Merkezefendi ilçe örneği)*, Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Özensel, E. (2007). Liseli kız ve erkek öğrencilerin değer yargıları ve Türk toplumunun temel toplumsal kurumlarına bakış açıları. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu*. İstanbul: DEM. ss. 743-769.
- Özmen, C., Er, H. ve Gürgil, F. (2012). İlköğretim branş öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 297-311.
- Saygılı, G. (2015). Değerlerin tanımı, özellikleri ve sınıflandırılması, M. Gündüz (Ed.), *Değerler eğitimi* içinde, Ankara: Maya. (ss. 1-18).
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Şen, Ü. (2007). *Millî eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Tahiroğlu, M. ve Çetin, T. (2015). Değerler öğretiminde kullanılan yöntemler. M. Gündüz (Ed.), *Değerler eğitimi*. Ankara: Maya. ss. 19-48.
- Tarhan, N. (2013). *Güzel insan modeli*. İstanbul: Timaş.
- Theodorsan, G. A. & Theodarsan, A. (1979). *A modern dictionary of sociology*. New York: Barnes & Noble.
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği [TÜSİAD], (1991). *Türk toplumunun değerleri*, İstanbul: Boyut.

- Uzun, M. ve Köse, A. (2017). Okul öncesi eğitimde değerler eğitiminin uygulanmasına yönelik öğretmen görüşleri, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 305-338.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Veugelers, W. (2000). Different ways of teaching values, *Educational Review*. 52(1), 37-46.
- Yazar, T. ve Erkuş, S. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programındaki değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 196-211.
- Yazıcı, S. ve Yazıcı, F. (2010). Yurtseverlik eğitimi: Tarih ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin algı, tutum ve eğitimsel uygulamalarına yönelik bir araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), s. 649-660.
- Yılmaz, K. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 147-170.